



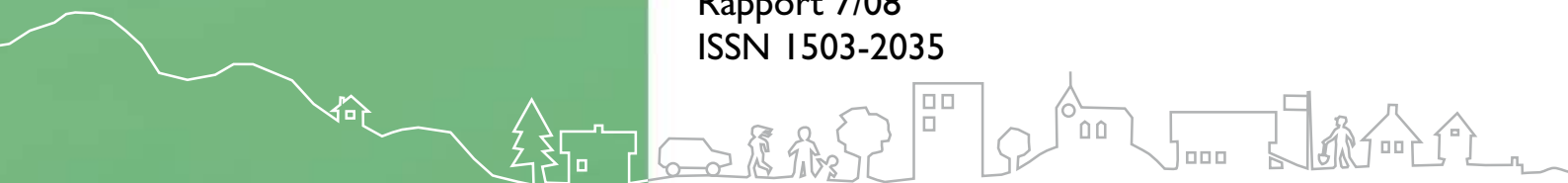
Bygdeforskning

Jahn Petter Johnsen og Jostein Vik

Mellom marked og nettverk:

Om fiskerirekruttering og sysselsettings- systemer i fiske

Rapport 7/08
ISSN 1503-2035





Norsk senter for bygdeforskning
Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
Telefon: +47 73 59 17 32
Telefaks: +47 73 59 12 75

Rapport nummer 7/08

Mellom nettverk og marked: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske

Jahn Petter Johnsen og Jostein Vik

Utgivelsesår: 2008	Antall sider: 35	ISSN-nr: 1503-2035
Oppdragsgiver: Norges forskningsråd og Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond	Oppdragsgivers ref.: 178331/110	

Sammendrag

Denne rapporten er skrevet som en del av prosjektet "Networks or markets? The recruitment challenges in future fisheries and marine industries", finansiert av Norges forskningsråd og Fiskeri og havbruksnæringens forskningsfond. Formålet med rapporten er å presentere *kvantitativt* datamateriale om *sysselsettingssystemet* i fiskeflåten. Rapporten bygger på et datamaterialet framskaffet gjennom telefonintervjuer med et fiskere, fiskebåteiere og folk som har sluttet i fisket. Det overordna spørsmålet rapporten tar opp er om endringene i fiskerinæringa har ført til at nettverksrekruttering har blitt erstattet av markedsmekanismer. Rapporten ser på i hvilken grad rekruttering til fiske synes å være et problem og hvordan det rekrutteres, hvor rekruttene kommer fra, hvordan fiskere ser på framtida og årsaker til at folk slutter i fiskerinæringa.

Stikkord

Fiske, rekruttering, sysselsettingssystem, nettverk

Kontaktadresser:

Jahn Petter Johnsen
1. amanuensis
Norges fiskerihøgskole
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø
Tlf. 77 64 67 84
e-post: Jahn.Johnsen@nfh.uit.no

Jostein Vik
Forsker II
Norsk senter for bygdeforskning
Universitetssenteret Dragvoll
7491 Trondheim
Tlf. 73 59 19 57
e-post: jostein.vik@bygdeforskning.no

Forord

Denne rapporten er skrevet som en del av prosjektet "Networks or markets? The recruitment challenges in future fisheries and marine industries" som er finansiert av Norges forskingsråd og Fiskeri og havbruksnærings forskningsfond. Prosjektet gjennomføres i et samarbeid mellom Norges fiskerihøgskole/Universitetet i Tromsø og Norsk senter for bygdeforskning. Førsteamanuensis Jahn Petter Johnsen ved Norges fiskerihøgskole er prosjektleder, mens forsker Jostein Vik er ansvarlig for den delen av arbeidet som utføres ved Bygdeforskning. Denne rapporten presenterer de viktigste funnene fra de kvantitative surveyene i prosjektet. Forfatterne har gitt likeverdige bidrag til rapporten.

Tromsø/Trondheim 15. august 2008.

Jahn Petter Johnsen og Jostein Vik.

Innhold

1. Rekruttering og sysselsetting i fiske - systemer i endring?	7
2. Fiskerisystem og sysselsettingssystem	9
3. Data og metode	10
Om utvalget og dataenes representativitet.....	11
4. Noen trekk ved sysselsetnings- og rekrutteringssystemet	15
Hvorfor - og hvordan - blir man fisker?.....	15
Rekruttering - et problem?.....	20
Endrede sysselsettingssystem	24
5. Optimisme og pessimisme i fiskerinæringa	25
Framtidstro.....	25
Vil man anbefale fiskeri for andre	27
6. Hva slags fiskere har vi? Holdninger og orienteringer.....	27
Lokalsamfunnsorienteringen	28
Teknologioptimisme	29
Familietradisjon.....	29
Inntektsorientering.....	30
Problemorientering.....	30
Fiskere - ei mangfoldig gruppe.....	30
7. Hvorfor slutter folk som fiskere?	31
8. Konklusjoner - sysselsettingssystem i endring	33
Referanser.....	36

1. Rekruttering og sysselsetting i fiske - systemer i endring?⁹

Norsk fiskeri har de siste åra gjennomgått en rekke dyptgripende endringsprosesser. Den teknologiske og organisatoriske utviklingen har endret fiskeriene til effektive høstingsystemer (Wright 2001; Sinclair 1987, 1988; Valdemarsen 2001; Johnsen 2005, 2004) samtidig som fiskeressursene har vært satt under et stadig økende fangstpress (Caddy and Cochrane 2001). Dette har i sin tur bidradd til framveksten av et nytt ressursforvaltningsregime (Johnsen 2005; Apostle, McCay, and Michalsen 2002; Holm 2001; Caddy and Cochrane 2001).

Et spørsmål som har vært mye framme er hvordan disse endringene har påvirket rekrutterings- og sysselsettingsforholdene i fiskeflåten. Både fiskeripressen, fiskeriorganisasjonene og fiskerimyndighetene har gjennom de siste 15 åra vært opptatt av rekruttering og sysselsetting (Anon 1995; 2000; Johnsen 2004). Fra 1991 til 2004 hadde Fiskerinæringens felles kompetansestyre (FFK) og senere Fiskerinæringens kompetansesenter (FINKO) et særskilt ansvar for å drive rekrutteringsarbeid.¹ I tillegg har det vært drevet rekrutteringsarbeid lokalt og på fylkesnivå (Johnsen 2004).

Mange av prosjektene og ytringene om rekruttering har i liten grad vært tufta på faktisk kunnskap om forholdene, rett og slett fordi det har vært utført lite empirisk forskning på dette området. De arbeidene som har vært gjort (se for eksempel Hansen 2006; Johnsen 2004; og Sørensen 2000) har i hovedsak vært kvalitative og lite underbygd av kvantitativt materiale.

FINKO blei nedlagt i 2004, men allerede i 2006 satte Fiskeri- og kystdepartementet (FKD) et nytt utvalg i arbeid for å foreslå tiltak for å bedre rekrutteringa (Fiskeri- og kystdepartementet 2006) og forslagene fra dette

¹ FFK, fiskerinæringens felles kompetansestyre, der både land- og sjøside, samt oppdrett var representert blei etablert i 1991. FFK og Fiskerinæringens kvinneutvalg (FKU) blei i 2001 slått sammen til FINKO, Fiskerinæringens kompetansesenter. Dette eksisterte til og med 2004. Kilde: Fiskerinæringens kompetansesenter (FINKO) 1989-2004. Privatarkiv nr. 490. Tromsø: Statsarkivet. http://www.arkivverket.no/webfelles/sato/arkivkataloger/Privatarkiv_490_Fiskerinaeringens_Kompetansesenter.pdf

utvalget er nå ute på høring (Fiskeri- og kystdepartementet 2008a). Rapporten fra utvalget og de tiltakene som foreslås bygger heller ikke på kvantitative empiriske studier av faktiske rekrutterings- og sysselsettingsforhold, men oppsummerer debatten og en rekke av synspunktene som har vært framme i dagen i forbindelse med rekruttering. Fiskeri- og kystdepartementet har i etterkant av utvalgets rapport også iverksatt tiltak for å sikre rekrutteringa framover (Fiskeri- og kystdepartementet 2008b).

Et av formålene med prosjektet "Networks or Markets" som vår rapport er en del av, har nettopp vært å framskaffe *kvantitativt* datamateriale om det vi kan kalle *sysselsettingssystemet* i dagens fiskeflåte. Rekrutterings- og sysselsettingspolitikken i fiskerinæringa bør bygge på faktisk kunnskap om hva som er problemene, hva som skjer, hvordan sysselsettingssystemet fungerer, og oppleves av de som har sitt virke i næringa. Derfor har vi også hatt som ambisjon å skulle si noe om i hvilken grad rekruttering til fiske synes å være et problem, samt å beskrive hvordan det rekrutteres, hvor rekruttene kommer fra, hvordan fiskere ser på framtida og å undersøke hva som kan være årsaker til at folk slutter som fiskere. Iverksetting av tiltak som ikke tar hensyn til utviklinga og strukturen i sysselsettingssystemet vil høyst sannsynlig være lite hensiktsmessige. Det mer overordna spørsmålet som vi ønsker å besvare er om endringene som har skjedd i fiskerinæringa de siste årene synes å føre til at nettverksrekruttering gjennom familie, lokalsamfunn og fiskerimiljø har blitt erstattet av andre former for rekruttering der mer rene markedsmekanismer er dominerende. Svaret på dette spørsmålet gir vi i konklusjonen i kapittel 8.

Denne rapporten har følgende oppbygging. Først vil vi i kapittel 2 presentere den faglige rammen for denne rapporten. Deretter sier vi i kapittel 3, litt om datamaterialet vi bygger på. I kapittel 4 beskriver vi hvordan sysselsettingssystemet i fiskeflåten ser ut i dag, hvordan rekruttering til fiskeryrket skjer og hvor rekruttene kommer fra. Kapittel 5 tar for seg hvordan fiskerne ser på framtida og ut fra det sier vi noe om *hvilke endringer vi kan forvente skal skje i sysselsettingssystemet i de nærmeste årene*. I kapittel 6 tar vi det vi har vist så langt, og presenterer en faktoranalyse med formål å få fram et empirisk basert bilde av mangfoldet blant norske fiskere. Kapittel 7 presenterer en egen studie av årsaker til at folk slutter som fiskere. Avslutningsvis, i kapittel 8, trekker vi sammen trådene og drøfter hva slags rekrutteringsproblem vi – eventuelt – har i fiskeflåten.

2. Fiskerisystem og sysselsettingssystem

Rekruttering og sysselsetting i fiske handler om et samspill mellom individ og samfunn. I dette arbeidet har vi derfor lagt et *systemteoretisk* perspektiv til grunn. Det innebærer at vi søker å forstå hvordan samspillet mellom individene og samfunnet arter seg (Layder 1994). Systembegrepet er en analytisk betegnelse som vi benytter for å begrepsfeste, avgrense og beskrive samspill og sammenhenger av forskjellige typer. Vi ser på systemer som det vi kan kalle relasjonelle sammenhenger, det betyr at de ulike elementer bare kan defineres i sammenheng med andre. Eksempelvis er ingen fiskere fra fødselen av; en blir yrkesfisker gjennom å drive fiske på bestemte og definerte måter, som gir grunnlag for at fiskeren kan skilles fra ikke-fiskere både sosialt og juridisk. Ved å bruke et slikt systemperspektiv ser vi at virkeligheten skapes av relasjonelle sammenhenger (Bourdieu 1997; Latour 1996; Latour 2005). Samtidig blir det åpenbart at systemene ikke er noe som i utgangspunktet eksisterer som klart avgrensede fenomener. Systemene får sitt innhold gjennom det som skjer og ut fra hvordan de beskrives. Samtidig som systemet er en ramme for individenes handlinger, påvirker individenes handlinger også systemet, slik at handlingsrommet kontinuerlig skapes og endres. Verken individets muligheter eller de rammene som systemet representerer er dermed endelig gitt, men i konstant utvikling.

Det sosiale systemet er i denne sammenhengen en betegnelse på nettverk av gjensidig avhengige elementer som konstrueres i samspillet mellom individet og omgivelsene (Latour 2005; Martinussen 1984). At systemene er konstruert vil si at de er resultat av sosiale prosesser, som er samspill mellom mennesker, ting, teknologi og natur. Det er sosiale prosesser som skaper samfunnet og som samtidig henter grunnlaget for samspillet i det samfunnsmessige, i motsetning til naturlige prosesser som foregår uavhengig av samfunnet.

Fisk, mennesker og skog kan eksistere sammen uten at det skapes et fiskerisystem. Det er først når mennesker bruker treet til å bygge et fartøy for å fange fisk, samtidig som naturen i form av fisk blir integrert i dette nettverket at fiskerisystemet skapes. Systemet består altså både av de ulike elementene og av de handlingene som binder dem sammen. Fiskeriaktiviteten er derfor sentral for å skape fiskerisystemet. Sosiale system kan beskrives som sammensatt av flere under- eller sub-system. Et av disse undersystemene i fiskerisystemet er sysselsettingssystemet.

Sysselsettingssystem i fiskerinæringa blei beskrevet av Jentoft og Wadel tidlig i 1980-åra. (Jentoft and Wadel 1984). Et sysselsettingssystem defineres av arbeidsdelinga, aktivitetene og gjensidighetsforholdene som eksisterer i fiskeflåten. I tidligere tider da mange lokalsamfunn var sterkt fiskeriavhengige og der mange virksomheter både i og utafor husholdet var knytta til fiskeri som viktigste næringsveg var sysselsettingssystemet langt på veg sammenfallende med lokalsamfunnet. Ektefeller og barn utførte nødvendige oppgaver for at fiskerne skulle kunne utføre oppgavene på havet og sosialiseringa og kunnskapsoverføringa til dem som skulle bli fiskere skjedde også i lokalsamfunnet (Gerrard 1983; Johnsen 2004; Larsen 1980). Derfor betraktes lokalsamfunnene fortsatt som viktige i fiskeriforvaltning og fiskerirekruttering rundt omkring i verden (Jentoft 2001). Samtidig kan vi ikke se bort fra at de store endringene som har skjedd i fiskeriene og lokalsamfunnene langs kysten, også har endret sysselsettingssystemet i fiske. Det er fra vårt ståsted rimelig grunn til å anta at med de endringer som har skjedd i arbeidsmarkedet, utbygging av tjenestetilbud og framvekst av nye arbeidsplasser særlig for kvinner i norske kystsamfunn, gjør at sysselsettingssystemet i fiske ikke lenger kan sies å omfatte hele lokalsamfunn. Dette er imidlertid empiriske spørsmål.

3. Data og metode

Denne rapporten bygger på data fra to landsdekkende spørreundersøkelser. Den første ble gjennomført via mobiltelefon blant aktive fiskere og fiskebåteiere (heretter "Fiskeriundersøkelsen"). I Fiskeriundersøkelsen har vi vært opptatt av å få bedre kunnskap om holdninger og praksiser både hos aktive fiskere og fiskebåteiere. Vi har derfor trukket et utvalg fra fiskermanntallets blad B som er et register over alle som en hver tid er aktive. I denne gruppen har vi intervjuet 500 fiskere og 500 fiskebåteiere (se appendiks 1 for en oversikt over alle spørsmålene). Den andre undersøkelsen omhandler frafall fra fiskerinæringa (heretter "Frafallsundersøkelsen"). Denne er framskaffet gjennom en telefonundersøkelse blant folk som har vært aktive fiskere (registrert i blad B), men som har sluttet. Utvalget er fremkommet ved at folk som første gang ble registrert i blad B i årene 1988, 1993, 1998, 2003 og 2005, og som ikke lenger var registrert i 2008 ble registrert. Disse utgjorde en gruppe på i alt 586 personer. 200 av disse ble telefonintervjuet. Norsk senter for bygdeforskning og Norges fiskerihøgskole er ansvarlig for det metodiske opplegget for begge

undersøkelsene, mens Norfakta Markedsanalyse AS i Trondheim har utført det praktiske intervjuarbeidet.

En sentral inngang til Fiskeriundersøkelsen er at det er fiskernes og fiskebåteiernes egne synspunkter vi vil løfte fram og bygge analysene rundt. Strukturutvikling og endringer i fiskeflåten kan man få fram ved å registrere endringer i båttyper, antall fiskere osv., og dette gjøres jevnlig. Det er imidlertid et problem at det ofte sluttes fra strukturelle endringer og fra politiske utspill i media om hva fiskerne synes om den utviklingen som finner sted, til hva fiskerne faktisk mener om situasjonen og om framtida. Slike slutninger er ikke nødvendigvis riktige. Basert på data samlet inn blant fiskerne legger vi i denne undersøkelsen vekt på å komme med et supplement til de andre undersøkelsene og registreringene som finnes innenfor næringa.

Vi har stilt fiskerne en lang rekke spørsmål. I store trekk kan disse deles inn i fire grupper. For det første har alle svart på noen sentrale bakgrunnsspørsmål om alder, kjønn, sivilstand, utdannelse, hva slags fiske de deltar i, hva slags jobb de har ombord osv. For det andre har vi spurt alle noen spørsmål knyttet til rekrutteringen til fiskeryrket. For det tredje har vi spurt alle fiskere en rekke spørsmål knyttet hvordan de opplever yrket og hvordan de ser for seg framtida. For det fjerde har alle svart på en rekke fiskeripolitiske spørsmål. I tillegg til de nevnte spørsmålene alle har besvart, har fiskebåteierne svart på spørsmål knyttet til båten de eier, rekrutteringen av mannskap, lønnsomheten i fisket, og hvordan de ser for seg framtida.

Samlet gir Fiskeriundersøkelsen oss et datagrunnlag for å gi en god beskrivelse av fiskere og fiskebåteieres syn på næringa de er i, og det gir et grunnlag for å belyse så vel rekruttering som optimisme og framtidstro innafør fiskerinæringa.

I kapittel 7 presenteres funn fra en egen studie av årsaker til at folk slutter i fisket. Dette er en studie basert på et eget datamateriale som presenteres nærmere der.

Om utvalget og dataenes representativitet

De data vi har framskaffet i Fiskeriundersøkelsen er basert på et tilfeldig utvalg fiskere trukket fra Fiskarmanntallets blad B (heltidsfiskere). Deltidsfiskere på blad A er ikke med i undersøkelsen. Avgjørende for hvilken tillit man skal feste til utvalget er i hvor stor grad det er representativt

for fiskere og fiskebåteiere generelt. I det følgende skal vi se nærmere på dette.

For det første kan det være interessant å sammenligne aldersfordelingen i vårt utvalg (Fiskeriundersøkelsen) med den totale aldersfordelingen i fiskermanntallet. Dette er et viktig kriterium for representativitet fordi en kan forvente at en del svar på spørsmål knyttet til teknologi, helse og rekruttering vil samvariere med alder.

Tabell 1. Aldersfordelingen - prosentvis andel i aldersgrupper.

Aldersgrupper	Fiskeriundersøkelsen (N=1000)	Fiskermanntallet (blad B) (N=10657)
under 20	0,8	1,7
20 - 29	11,7	15,3
30 - 39	15,8	21,5
40 - 49	26,8	23,6
50 - 59	26,2	23,2
60 - 69	18,2	14,5
over 70	0,5	0,2
Totalt	100,0	100,0

Det vi ser av *tabell 1* er at andelen i de ulike aldersgruppene i henholdsvis vår fiskeriundersøkelse og fiskermanntallet varierer med mellom 0,3 og 5,7 prosentpoeng. Man kunne tenkt seg at metoden med datainnsamling via mobiltelefon ville medført at enkelte grupper (eldre) skulle bli underrepresentert. Dette er ikke tilfellet. Den overordna fordelingen nok så lik. Ellers ser vi at gjennomsnittsalderen i utvalget er 46,5 år. Mannskapet er i gjennomsnitt vel 42 år, mens båteierne i gjennomsnitt er 50 år. I gjennomsnitt har fiskere og fiskebåteiere drevet med fiske i 27 år. Tabell 1 viser for øvrig også den faktiske aldersstrukturen blant norske heltidsfiskere (blad B)

Fiskeri er ei svært mannsdominert næring. Det er derfor viktig å sikre at også kvinner er representert i utvalget. Det vi ser er at i fiskeriundersøkelsen er det 2,4 % kvinner som har svart. Det er nøyaktig samme andel som i fiskermanntallets blad B. På mannskapssida er representativiteten ivaretatt. Blant båteiere med mannskap er det bare 1 % kvinner i fiskeriundersøkelsen. Vi har ikke tilsvarende opplysninger fra annet hold å sammenligne med, men vi vil ikke tro at andelen kvinnelige fiskebåteiere med mannskap er særlig mye høyere enn 1 %. Antallet vil uansett være så lite

at vi av personvern hensyn i liten grad kan bruke kjønn som en relevant variabel.

En annen viktig indikator på representativitet er den fylkesvise fordelingen. Dette er spesielt viktig fordi fiskeristrukturen i ulike fylker varierer betydelig. De fylkesvise eller regionale ulikhetene i fiskeflåten er også fiskeripolitisk relevante. For å få et godt bilde av fylkesvis representativitet ser vi på fylkesvis andel båteiere/båter og fylkesvis andel av mannskap for seg. I Tabell 2 sammenligner vi den fylkesvise fordelingen av andel båteiere med mannskap i fiskeriundersøkelsen for 2007 og fylkesvis andel båter i lønnsomhetsundersøkelsen for 2006 (Fiskeridirektoratet, 2007). Selv om tallene derfor ikke måler det samme, er det ikke så mange båteiere som har flere båter. Det er heller ikke store endringer fra et år til et annet, så det er ikke grunn til å forvente store avvik. En kan forvente at tallene er sammenlignbare.

Tabell 2. Fylkesvis andel båteiere/båter (%) i fiskeriundersøkelsen og i lønnsomhetsundersøkelsen

Fylke	Fiskeriundersøkelsen (N=500)	Lønnsomhetsundersøkelsen (N=1652)	Differanse
Finnmark	10,6	13,6	- 3,0
Troms	15,4	13,9	+ 1,5
Nordland	31,8	32,1	- 0,3
Trøndelag	6,6	6,8	- 0,2
Møre og Romsdal	14	12,5	+1,5
Sogn of Fjordane	4,4	4,6	- 0,2
Hordaland	3,8	4,8	-1,0
Rogaland	4,6	4,5	+ 0,1
Andre	8,8	7,1	+ 1,7
Totalt	100,0	100,0	

Tabell 2 viser at den fylkesvise fordelingen av båteiere/båter er nokså lik i de to fylkene. Rangeringen i andel mellom fylkene er også den samme

Går vi til *tabell 3*, ser vi den fylkesvise fordelingen av mannskap i fiskeflåten i fiskeriundersøkelsen og i fiskermanntallet (blad B).

Tabell 3. Fylkesvis andel av mannskap i fiskeflåten og i Fiskermanntallet (blad B).

Fylke	Fiskeriundersøkelsen (N=500)	Fiskermanntallet (blad B) (N=10657)	Differanse
Finnmark	5,2	9,3	- 4,1
Troms	12,6	14,6	- 2,0
Nordland	28,2	24,9	+3,3
Nord-Trøndelag	2	2,2	- 0,2
Sør-Trøndelag	3	3,6	+0,6
Møre og Romsdal	26,8	22,0	+4,8
Sogn og Fjordane	3,6	5,7	- 2,1
Hordaland	9,2	8,1	+1,1
Rogaland	5,2	3,9	+1,3
Vest-agder	1,8	2,0	- 0,2
Øst-Agder	0,6	0,8	- 0,2
Telemark	0,2	0,4	- 0,2
Vestfold	0,4	0,6	- 0,2
Buskerud	0	0,1	- 0,1
Oppland	0,2	0,1	+0,1
Hedemark	0,4	0,2	+0,2
Akershus	0	0,2	- 0,2
Oslo	0,4	0,3	+0,1
Østfold	0	1,0	- 1,0
	99,8	100,0	

De største forskjellene i andel av mannskap mellom fiskermanntallet og fiskeriundersøkelsen er for Finnmark, som er noe svakere representert (4,1 %) i fiskeriundersøkelsen og for Møre og Romsdal som er sterkere representert (4,8 %). Troms er også noe svakere representert, mens Nordland er sterkere representert.

Til tross for at det er noen avvik i en noe for svak representasjon fra Finnmark og en noe for sterk representasjon fra Møre og Romsdal når det gjelder mannskap i fiskeflåten i fiskeriundersøkelsen i forhold til fiskermanntallet ser vi fordelingen og den regionale representasjonen som tilfredsstillende.

Vi konkluderer derfor med at vi kan bruke fiskeriundersøkelsen som et grunnlag for å si noe om fiskerinæringa generelt.

4. Noen trekk ved sysselsetnings- og rekrutteringssystemet

I det følgende skal vi gi en oversikt over hvor rekruttene kommer fra, hvordan det rekrutteres og hva rekrutter og båteiere har lagt vekt på i de valg de har gjort. La oss først se på hvilke grunner de som er mannskap har oppgitt som viktige for at de har valgt å bli fiskere.

Hvorfor - og hvordan - blir man fisker?

Det er flere meninger om hvorfor folk velger fiskeryrket. Undersøkelser, for eksempel Hansen (2006), Johnsen (2004) og Sørensen (2000) peker på flere forhold, som inntekt, tradisjon og spenning. Det samme gjør rapporten fra FKD (2006). Ut fra empirien som presenteres i de nevnte publikasjoner er det ikke lett å si hva som er viktigst av de ulike forholdene. Hvilket ståsted en har vil kunne påvirke hva som vektlegges.

For å undersøke dette nærmere spurte vi alle 1000 i vårt materiale en serie spørsmål om hvor viktige enkelte forhold var for at de ble fiskere. Svarene er gjengitt i *tabell 4*.

Tabell 4. Årsaker til at man ble fisker N= 1000

	Svært liten betydning	Liten betydning	Verken eller	Stor betydning	Svært stor betydning	Vet ikke
Interesse for fiskeri	2,0	5,0	12,8	23,6	55,2	1,4
Ønske om å være selvstendig	12,4	10,8	22,0	20,4	33,0	1,4
Mange fiskere i familien	37,6	14,0	14,0	14,4	18,8	1,2
Fiskeri gir gode inntektsmuligheter	2,0	2,6	18,6	31,8	43,6	1,4
Hadde ikke andre jobbmuligheter	53,2	15,0	12,0	6,8	11,8	1,2

Vi ser av *tabell 4* at den viktigste grunnen til at dagens mannskap ble fiskere er å finne i interesse for fiske. 78,8 % oppgir at interesse hadde stor eller svært stor betydning. 75,2 % oppga at det at fiske innebar gode inntektsmuligheter hadde stor eller svært stor betydning for at de valgte å bli fiskere, mens 53,4 % oppga at et ønske om å være selvstendige hadde stor eller svært stor betydning. Det at det var mange fiskere i familien var viktig eller svært viktig for 33,7 %, mens bare 18,6 % oppga mangel på alternativer som en viktig årsak. Betydningen for yrkesvalget kan derfor rangeres slik: Interesse, inntekt, selvstendighet, familietradisjon, mangel på alternativer. I forhold til andre grunner ser vi at mangel på alternativer, eller fiske som siste utvei, ikke er en viktig grunn for rekruttering til fiske. Likevel er verdt å merke seg at nesten 20 % har oppgitt at dette var av stor eller svært stor betydning for at de ble fiskere. Ved en senere anledning kan en se nærmere på om dette er noe som i første rekke gjelder de eldste fiskerne i materialet.

Dette er viktige funn i en rekrutteringspolitisk sammenheng: Tiltak for å stimulere interesse og tiltak for å kommunisere de gode inntektsmulighetene bør være i fokus for rekrutteringspolitikken. Når det gjelder interesse, henger nok dette tett sammen med hvilket kjennskap en har til fiskeriene. Det er derfor grunn til å anta at fiskerimiljøene er viktige for at interessen skapes og utvikles hos potensielle rekrutter til yrket.

I sysselsettingssystemteorien er nettopp tilknytninga mellom rekrutt og lokalsamfunn sentral og det lokale nettverkets betydning for rekrutteringa er i henhold til denne teorien viktig. Når så mange av mannskapet svarer at interesse er viktig, så er spørsmålet også hvordan mannskapet på fiskebåter rekrutteres og hvor de rekrutteres fra? *Tabell 5* viser hva fiskebåteiere med ulik båtstørrelse har svart på spørsmål om hvordan de rekrutterer. Det generelle funnet som *tabell 5* viser er at det er bekjentskaper og nettverk som er den suverent viktigste måten å rekruttere mannskap på. Hele 68 % av alle båteiere oppgir at de rekrutterer via ulike nettverk. Rekruttering via nettverk er vanligst på båter mellom 15 og 28 meter. Dette er for øvrig den viktigste rekrutteringsmetoden for alle fartøysgrupper bortsett fra båter under 9,9 meter. Disse oppgir direkte forespørsler fra potensielle rekrutter som den vanligste rekrutteringsmåte. Mest trolig kommer også disse henvendelsene fra båteierens bekjentskapskrets, slik at også dette kan ses som en form for nettverksrekruttering. Dette kan også henge sammen med at fartøy under 10 m ofte ikke drifter med fast mannskap, men rekrutterer på sesongbasis og ved behov.

Tabell 5. Rekrutteringsmåter for ulike fartøysgrupper. Prosent innen hver størrelseskategori
N = 219

	Fartøy størrelsesgruppe					Totalt	sig
	1-9,9	10- 14,9	15-20,9	21-27,9	over 28 m		
Rekruttering skjer:							
Gjennom regnskapskontor	0	1,5	1,6	0	1,9	1,4	,957
Via samarbeid med flere fartøyer	0	1,5	0	0	1,	0,9	,792
Via bekjente og kontakter (nettverk)	14,3	70,6	78,7	76,7	54,7	68,0	,001
Via annonsering	0	4,4	11,5	10,0	18,9	10,5	,111
Via NAV (arbeidskontoret)	0	0	3,3	3,3	1,9	1,8	
Via forespørsler fra interesserte	28,6	5,9	6,6	3,3	11,3	7,8	,168
Via videregående skoler	0	1,5	0	6,7	13,2	4,6	,007
Flere svar mulig. Derfor ikke summert opp til 100 %							

For de aller største båtene ser vi at annonsering utgjør en vanlig metode for rekruttering (18,9 %). Båtene over 28 meter har for øvrig også et relativt stort innslag av rekruttering via direkte henvendelser (11,3 %). Tabellen viser også at det er ved nettverksrekruttering og rekruttering via videregående skoler det er statistisk signifikante forskjeller mellom størrelseskategoriene. For nettverksrekrutteringen kan dette først og fremst forklares ved at man her har et mye større antall totalt, og at funnene dermed blir sikrere. Når det gjelder rekruttering via videregående skole er imidlertid forskjellene mellom båter over 28 meter - som rekrutterer en del via videregående skoler - og de andre fartøykategoriene så stor at det gjør et signifikant utslag.

Disse tallene tyder på en fortsatt betydning av sosiale nettverk for hvordan rekrutteringen foregår. Spørsmålet er om disse nettverkene fortsatt er lokale, eller om vi kan snakke om mer profesjonelle landsdekkende fiskernettnet. Hvor rekruttene kommer fra kan gi en indikasjon på dette. Det er framstilt i tabell 6 nedenfor. Vi ser at totalt sett er det heimkommune som er den viktigste kilden for rekrutter i fiskeflåten med 58,9 %. Heimfylke kommer på en andreplass, med 28,3 %, mens rekruttering fra egen familie utgjør tett på 25 %.

Tabell 6. Hvor rekrutteres det fra - i forhold til fartøystørrelse? N=219

	Fartøy størrelsesgruppe					Totalt	Sig
	1-9,9	10- 14,9	15-20,9	21-27,9	over 28 m		
Egen familie	42,9	27,9	31,1	16,7	15,1	24,7	,155
Heimkommune	42,9	54,4	82,0	60,0	39,6	58,9	,000
Heimfylke	,0	16,2	31,1	33,3	41,5	28,3	,012
Andre land	14,3	5,9	3,3	,0	28,3	10,0	,000

Flere svar mulig. Derfor ikke summert opp til 100 %

Her er det naturligvis store forskjeller mellom fartøygruppene. Tabellen viser at båter opp til 9.9 meter først og fremst rekrutterer lokalt. Egen familie og heimkommune er desidert viktigst. For båter mellom 10 og 20,9 meter er heimkommunen den desidert viktigste kilden for rekrutter (54,4 % oppgir heimkommune), men også egen familie, og for båtene mellom 14,9 og 15 meter også eget fylke, er fortsatt særs viktig. Det som endrer seg når båtene og mannskapet blir større, er at rekrutteringen blir mer sammensatt. Familie, egen kommune, eget fylke og andre land blir alle viktige områder for rekruttering av ansatte. *Tabell 7* viser at heimkommunen og heimfylket er viktig i rekrutteringssammenheng også når vi differensierer mht mannskapsstørrelse. Området det rekrutteres fra øker med økende båt- og mannskapsstørrelse.

Tabell 7. Hvor rekrutteres det fra - i forhold til mannskapsstørrelse? N=219

	Mannskapsstørrelse				Totalt	Sig
	Mindre enn 3	4-7	8-12	13 eller flere		
Egen familie	31.2	29.8	9.4	0	24.7	0.003
Heimkommune	62.4	66.7	53.1	28.6	58.9	0.016
Heimfylke	15.6%	36.8%	34.4%	61.9%	28.3	0.000
Andre land	4.6%	5.3%	15.6%	42.9%	10.0	0.000

De større fartøyene er mer avhengig av et profesjonelt nettverk og rekrutterer i en videre omkrets, mens de mindre fartøyene rekrutterer i større grad helt lokalt eller innen familien. At større båter i betydelig grad rekrutterer utenfor heimkommune og heimfylke gjenspeiler også at større båter har et mannskapsbehov som er større enn hva lokalsamfunnet kan "levere". Dette illustrerer at mobile arbeidsplasser som fiskebåter er, ikke er totalt avhengig av lokalsamfunnet for å rekruttere, og at de har sysselsettingseffekt også utenfor eget lokalsamfunn.

Sjøl om antallet fiskere er sterkt redusert i mange fiskerisamfunn og vi ikke lenger kan sette likhetstegn mellom sysselsettingssystemet og lokalsamfunnet, så viser det sterke innslaget av interesse som viktig årsak for å bli fisker sammen med den sterke betydningen av netteværk for rekrutteringen, det vil si via familiebekjentskaper og lokalmiljø, at fiskerimiljøene fortsatt er viktige for rekruttering og kunnskaps- og interesseutvikling. Det er dog ikke sånn at fiskerimiljøene er lokalt avgrenset til det enkelte samfunn, et "fiskerimiljø" i dag kan omfatte fiskere og næring i flere fiskerissamfunn.

Gjennomtrekk eller mobilitet

Hva så med gjennomtrekk? Det er ikke uvanlig at fiskere er innom flere fiskefartøy i løpet av karrieren. Dette er et tema som har flere sider. På den ene siden er det bra for fiskerinæringa at det er en viss utveksling av erfaring og kompetanse i form av arbeidskraftmobilitet mellom fartøy. På den andre siden kan gjennomtrekk være et tegn på mistrivsel. Vi spurte fiskerne (mannskap) om hvor mange fiskefartøy de har vært om bord på i løpet av de siste fem årene og hele 39 % har bare vært på en båt i løpet av denne perioden. (Til sammen har 81 % av fiskerne vært om bord på 1-3 fartøy i løpet av de siste fem åra).

Vi har også spurt tilsvarende spørsmål til de fiskerne som har sluttet (se kap. 7). Der ser vi at 24,5 % har vært på bare en båt, og at 59 % har vært på 1-3 båter. De fiskerne som har sluttet har altså hatt større mobilitet enn de fiskerne som fortsatt er i fiske. Dette kan ha både med interesse, perspektiv på yrket, trivsel og arbeidsmiljø å gjøre. Siden dette er data som kommer fra ulike kilder og på ulike måter er det problematisk å trekke for bastante konklusjoner, men det er likevel verd å gjøre oppmerksom på disse forskjellene.

Hva etterspørres?

Vi har spurt fiskerne om hva som trengs for å være fisker, eller mer presist, hvor viktig en rekke forhold er for å gjøre en jobb på båten. Slår vi sammen de som svarer *viktig* og de som svarer *svært viktig* ser vi av *tabell 8* at erfaring viktigst (88,1 %) mens utholdenhet kommer på en "andreplass" (76,8 %). For 57,6 % er styrke viktig mens 46,6 % ser utdanning som viktig.

Tabell 8 Hva kreves for å gjøre en jobb på båten? N= 500 Total 100 %

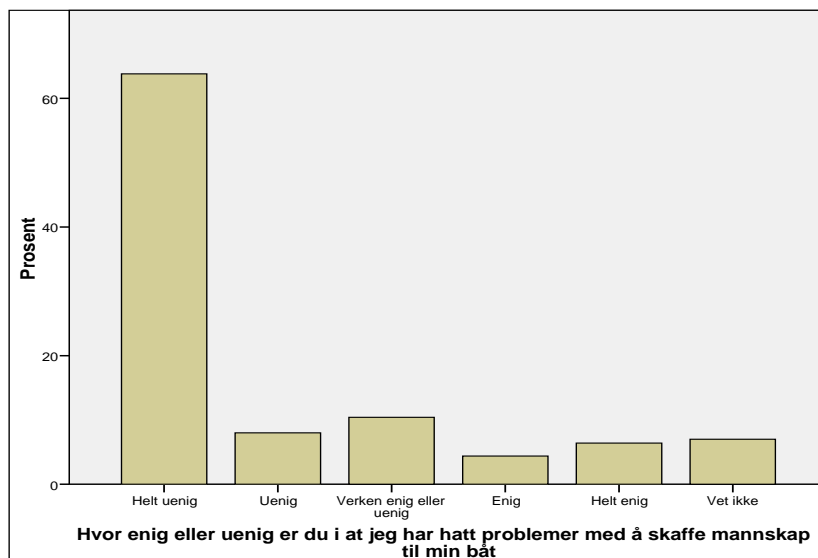
Hvor viktig er følgende forhold for å gjøre din jobb på båten:	Svært lite viktig	Lite viktig	Hverken eller	Viktig	Svært viktig	Vet ikke
Utdanning	21,0	16,2	15,8	15,2	31,2	0,6
Erfaring	1,2	1,2	9,4	29,8	58,4	0
Utholdenhet	1,0	2,0	10,2	39,2	47,6	0
Styrke	2,6	10,0	29,6	33,4	24,2	0,2

Disse forskjellene er ikke nødvendigvis uttrykk for ulike oppfatninger av fiskeri. Det er vel så mye et uttrykk for at folk gjør forskjellige typer jobber på båten. Tatt i betraktning den teknologiske utviklinga som fiskeflåten har gjennom gått de to siste tiåra så er det, interessant at så mange ser erfaring som viktig for den jobben de gjør. Det er også interessant at at økende teknologisering ikke synes å redusere betydningen av praktisk erfaring. Derimot blir erfaring og kunnskap endret gjennom de teknologiske og organisatoriske utviklingsprosessene, ved at teknologi og organisering blir en del av den vanlige praksisen (Johnsen 2004; Pålsson 2000).

Rekruttering - et problem?

Sett i lys av de strukturelle endringene som har skjedd i fiskerinæringa med reduksjon i antall fartøy og fiskere, samt en generell reduksjon i fiskets betydning i mange lokalsamfunn, er det interessant å spørre om dette kan ha hatt betydning for mulighetene til å rekruttere mannskap.

I de fiskeripolitiske debattene kan det synes som om rekruttering er et sentralt problem i næringa. Det er imidlertid grunn til å spørre om ikke dette er et overfokuserert problem. På spørsmål om de har opplevd problemer med rekruttering svarer nemlig de fleste at de ikke er enige i at de har hatt problemer med dette.



Figur 1. Opplevelse av rekrutteringsproblemer.

Figur 1 viser at blant fiskebåteierne generelt sier over 70 % at de er uenige eller helt uenige i at de har opplevd rekrutteringsproblemer. Det samme spørsmålet brutt ned på fartøystørrelse gir et mer nyansert bilde.

Tabell 9 Problemer med å skaffe mannskap i fht fartøystørrelse. N= 219

	Fartøy størrelsesgruppe					Totalt
	1-9,9	10- 4,9	15-20,9	21-27,9	over 28 m	
Helt uenig	64,6	66,7	54,5	80,0	53,2	63,8
Uenig	3,0	8,6	7,6	13,3	11,3	8,0
Verken enig eller uenig	12,1	7,8	19,7	3,3	11,3	10,4
Enig	2,0	3,3	7,6	3,3	9,7	4,4
Helt enig	2,0	7,0	10,6	,0	9,7	6,4
Vet ikke	16,2	6,6	,0	,0	4,8	7,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pearson Chi-Square: Value 51,863, df 20, sig ,000

Tabell 9 viser at det i ingen flåtegrupper er mer enn i underkant av 20 % av båteierne som sier seg enig eller helt enig i påstanden om at de har opplevd rekrutteringsproblemer. Det er båteiere med fartøy over 28 m som utgjør den gruppen som har den største andelen av dem som sier seg enig i påstanden. Det er eiere av de største fartøyene (over 28 m) som også har størst mannskapsbehov og mest kompleks rekruttering. Det er derfor ikke uventet at det var i denne gruppen rekrutteringsproblemene oppleves som størst. Det er også et poeng her at det er i denne gruppen fartøy det kreves

mannskap med sertifikater, som det sannsynligvis også er større etterspørsel etter fra annen type maritim virksomhet.

I kystfiskeflåten er det interessant at over 90 % av eierne i den større kystflåten mellom 21 og 27,9 m svarer at de er uenige i at de har hatt rekrutteringsproblemer, og at faktisk bare vel 3 % sier seg enig i denne påstanden. Dette er ei flåtegruppe som antakeligvis har stabile mannskap og der strukturordningene har gjort at lønnsomheten i flåten i dag er god. Samtidig viser *tabell 8* at omlag 27 % av respondentene i denne gruppen oppgir at de har en rekrutteringsplan som de følger. Dette er en betydelig høyere andel enn i de andre gruppene.

Tabell 10. Bruk av rekrutteringsplan. N= 219

	Fartøy størrelsesgruppe				
	1-9,9	10- 14,9	15-20,9	21-27,9	over 28 m
Ja, følger rekrutteringsplan	0,0	5,9	6,6	26,7	15,1
Nei, følger ikke rekrutteringsplan	71,4	91,2	93,4	73,3	83,0
Vet ikke	28,6	2,9	,0	,0	1,9
Totalt	100	100	100	100	100

Pearson Chi-Square: Value 35,823, df: 8, sig ,000

Hva ser så båteierne etter ved rekruttering? Hva slags egenskaper etterspørres. Dette er også et spørsmål av fiskeripolitiske interesse fordi det kan bidra til å kaste lys over om det er samsvar mellom de grep som etterspørres politisk og de egenskaper båteierne sier de etterspør i praksis. *Tabell 9* viser at arbeidsvillighet, og til dels interesse, rangeres høgt, mens utdanning i liten grad etterspørres.

Tabell 11. Etterspurte egenskaper. Nevnt av (%). N= 219

Hvilke egenskaper vektlegger og etterspør du som eier hos rekruttene	Nevnt av
Arbeidsvillig	19,8
Interesse	10,6
Lærevillig	5,8
Pålitelig	4,2
Pliktopplyllende	3,2
Selvstendighet	3,0
Erfaring	2,8
Utholdenhet	2,6
Positiv	2,6
Samarbeidsvillig	2,4
Utdanning	1,2

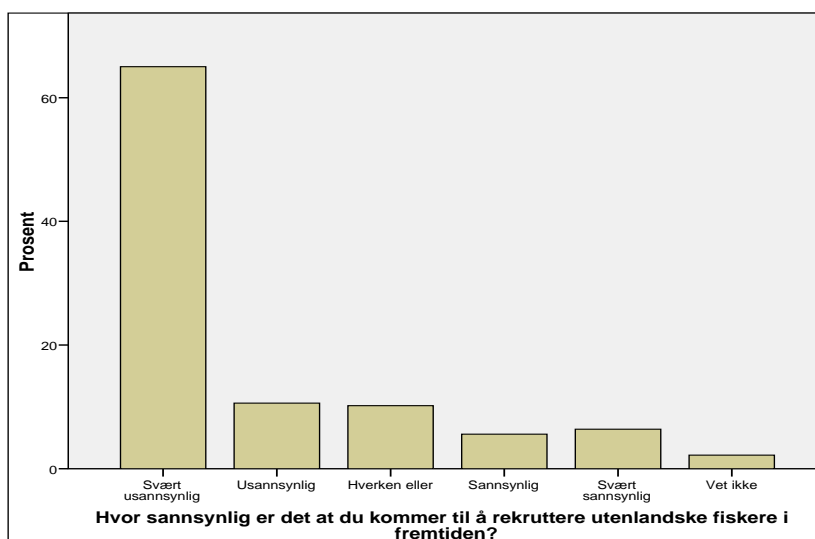
Bortsett fra for utdanning er alle svaralternativer med 2 % eller færre svar kuttet ut

Kjønn

Med hensyn til kjønn viser våre tall at om lag 17,6 % av båteierne sier de har hatt kvinner som mannskap, mens 78 % av båteierne sier at de kunne tenke seg å rekruttere kvinner som mannskap. Sett i lys av at kun 2,4 % av de som er mannskap i fiskeflåten, er kvinner er dette interessant. Dersom svarene er dekkende synes ikke holdningene til kvinner som mannskap å være hovedårsaken til at ikke flere kvinner er mannskap i fiskeflåten.

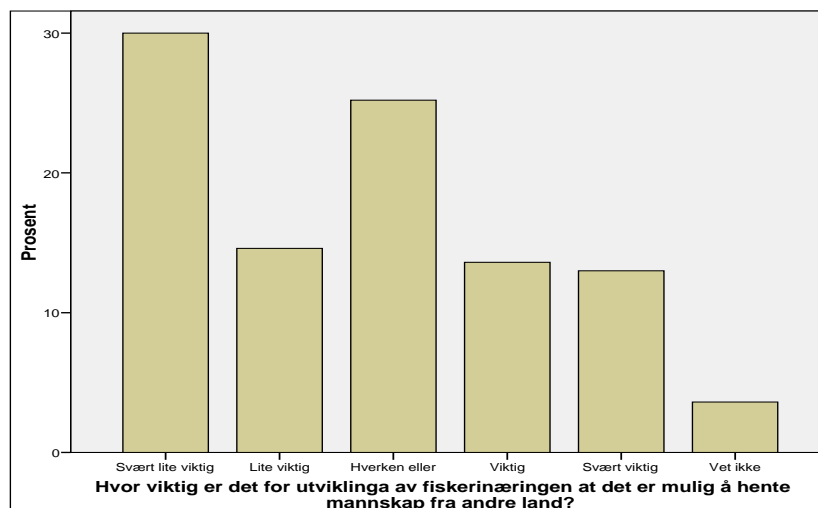
Utenlandsk arbeidskraft

Hva så med utenlandsk arbeidskraft? 22 % av båteierne svarer at de har hatt utenlandsk mannskap. Båteierne oppgir å ha hatt med fiskere fra en rekke land, der Sverige, Færøyene, Russland og Polen synes å være de mest vanlige landene som fiskerne kommer fra.



Figur 2. Rekruttering av utenlandske fiskere

I figur 2 ser vi at svært få fiskerbåteiere ser det som sannsynlig at de selv vil rekruttere utenlandsk arbeidskraft i framtida. Figur 3 viser at når det stilles generelle spørsmål ved viktigheten av å kunne rekruttere utenlandsk arbeidskraft blir bildet noe mer nyansert. Ca 30 % mener at dette blir viktig eller svært viktig, mens ca 50 % mener dette ikke vil være viktig.



Figur 3. Hvor viktig bli utenlandske fiskere i framtida?

Funnene presentert ovenfor kan blant annet tyde på at rekruttering pr. i dag ikke oppleves som spesielt problematisk for de fleste innen fiskerinæringa. Det kan også indikere at vi fortsatt har livskraftige fiskerimiljø, der det fortsatt utvikles interesse for fiskeri, men det kan også tyde på rekrutteringa også vil være sårbar for nettopp endringer som gjør at forholdene for å utvikle interesse svekkes. Hvis vi i framtida får ei fiskerinæring som er lite synlig og frikopla fra lokalmiljøene kan vi risikere at interessen for fiske svekkes.

Endrede sysselsettingssystem

På bakgrunn av vårt materiale er det vanskelig å konkludere med at dagens fiskeflåte har et rekrutteringsproblem. Båteierne synes ikke å ha opplevd særlige problemer med å rekruttere mannskap. Ei heller ser de fleste på tilgangen på utenlandsk arbeidskraft som viktig, verken i dag eller i framtida, spesielt ikke for dem personlig. Samtidig svare litt under en fjerdedel av båteierne at de har erfaring med å benytte utenlandsk arbeidskraft. Holdningen til å rekruttere kvinner er positiv.

På tross av de store strukturendringene i norsk fiskeflåte de siste tiårene og endringene som har skjedd i forholdet mellom lokalsamfunn og fiskeflåte, så tyder ikke denne undersøkelsen på noe nært forestående sammenbrudd i sysselsettingssystemene og i rekrutteringa til fiskeflåten. Våre funn viser at sysselsettingssystemene i fiskeflåten er endra siden Jentoft og Wadel gjorde sine undersøkelser, men samtidig synes det som om sysselsettingssystemene

likevel er fleksible og robuste. Dette kan også være noe av årsakene til den optimismen som våre informanter ga uttrykk for og som vi skal se nærmere på i neste del.

5. Optimisme og pessimisme i fiskerinæringa

Det karikerte mediebildet av fiskerinæringa er gjerne en fisker som syter over små fangster, manglende politisk støtte og overkjøring fra inkompetente politikere. Men gir dette bildet et riktig inntrykk av hvordan fiskerne ser på framtida?

Framtidstro

En viktig ingrediens i ens vurdering av ei næring er i hvor stor grad man ser at man fortsatt har ei framtid der. Vi har derfor spurt både fiskebåteierne og mannskapet hva de tror de driver med om 5 år.

Tabell 12 Hva fiskere og fiskebåteiere tror de driver med om 5 år (N= 1000)

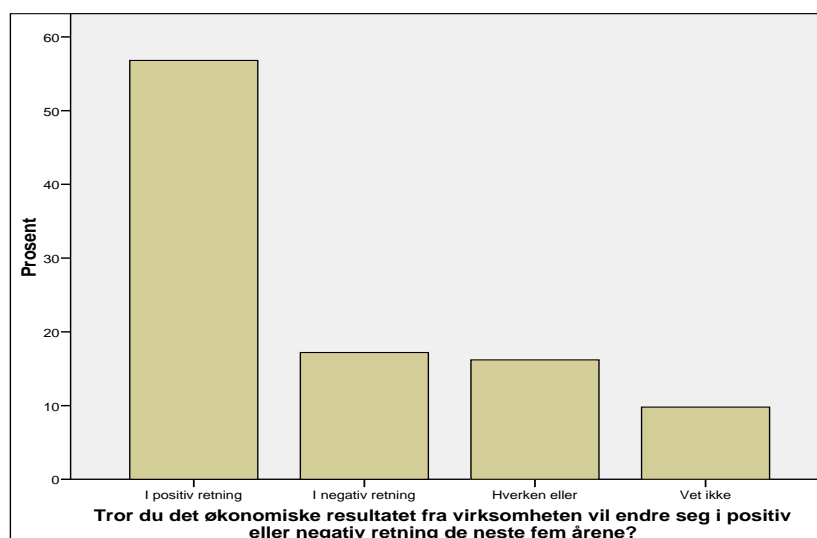
	Prosent
Samme som nå	66,2
Tar fiskerfaglig utdanning	,7
Kjøpt meg egen båt	1,4
Sluttet som fisker	2,2
Pensjonert meg	19,7
Arbeider innen olje\supply	2,2
Arbeider innen annen maritim virksomhet	1,3
Annet	2,0
Vet ikke	6,5

* Kategoriene i dette spørsmålet utelukker ikke hverandre. Det vil derfor være enkelte som har svart på flere av svaralternativene.

Vi ser av *tabell 11* at vel 66 % tror de driver med det samme som nå. Det vil si at de forsetter som aktive fiskere. Videre regner 0,7 % at de vil ta fiskerifaglig utdanning og 1,4 % mener de vil ha kjøpt seg større båt. Nesten 20 % regner med at de vil ha pensjonert seg. 2,2 % mener de vil ha startet innen olje/supply, og 1,3 % ser for seg ei framtid i anna maritim virksomhet. Det slående med det som framkommer er for det første at så mange ser for

seg at de vil fortsette i næringa. Trekker man fra de som vil pensjonere seg er det en overveiende andel som ser for seg fiskeri som si næring også om 5 år. Dette er et klart uttrykk for at flertallet av fiskerne ser for seg ei framtid i fiskerinæringa. Det andre er vi kan trekke fram er at så få ser ut til å se for seg at de skal over i olje/supply eller annen maritim næring. Dette er interessant på bakgrunn av at denne konkurransen i mange diskusjoner har vært framholdt som den store rekrutteringsutfordringen for fiskeriene. Samtidig er det verdt å merke seg at om lag en fjerdedel av fiskerne oppgir at de om fem år enten har pensjonert seg eller gjør noe annet. Hvis vi kan forvente 25% avgang fra næringa i løpet av de nærmeste årene er spørsmålet om nyrekrutteringa i framtida vil stå i et passende forhold til denne avgangen fra næringa.

I tillegg til å vurdere om hva man selv vil gjøre om 5 år kan man bruke antagelser om den økonomiske utviklingen til å si noe om framtidstrua. Dette har vi spurt fiskebåteierne om.



Figur 4 Økonomisk tro på framtida blant båteierne

Vi ser av figur 4 at de fleste båteiere (56,8 %) tror at det økonomiske resultatet vil endre seg i positiv retning i de neste 5 år. 17,2 % tror det vil endre seg i negativ retning, mens 16,2 % tror det verken vil bli bedre eller verre. Det generelle bildet er også her en overveiende optimistisk holdning. Denne undersøkelsen var gjennomført før den kraftige prisøkningen på olje i løpet av 2008, er det mulig at svarene ville vært litt andreledes i dag.

Vil man anbefale fiskeri for andre

Det kanskje mest fundamentale mål på framtidstro i ei næring er hvorvidt de som er aktive i næringa vil anbefale en jobb i denne næringa for andre eller for sine barn. Vi har spurt de aktive fiskerne, både båteiere og mannskap om de i hovedsak er positiv eller negativ til å anbefale fiskeri for andre.

Tabell 13. Er du i hovedsak positiv eller negativ til å anbefale fiskeri for andre? (N= 1000)

Holdning	Alle	Mannskap	Båteiere
I hovedsak positiv	78,0	79,8	76,2
I hovedsak negativ	10,5	9,0	12,0
Hverken eller	10,6	10,2	11,0
Vet ikke	,9	1,0	,8
Total	100,0	100,0	100,0

Vi ser av tabell 13 at i hele utvalget er så mye som 78 % i hovedsak positiv til å anbefale fiskeri for andre. Dette må sies å være et meget kraftig vitnesbyrd om at de som jobber i næringa ser ei framtid der. Vel så interessant er det likevel at mannskapet er de som er mest positive. Nærmere 80 % av de som er mannskap i næringa vil kunne tenke seg å anbefale yrket for andre. Blant båteierne er det 76,2 % som er positive til å anbefale næringa for andre. Denne positiviteten står i skarp kontrast til en del av svartmalinga man kan se i fagpressen og i media generelt.

Samlet sett kan vi si at fiskerne optimistiske på vegne av næringa. De vil anbefale næringa for andre, de tror de økonomiske resultatene vil bedre seg, og de vil fortsette i fiskerinæringa i framtida. Dette er viktige funn å ta med seg inn i en diskusjon av rekrutteringsutfordringene i fiskerinæringa. Holdningene og framtidstrua vil imidlertid også variere blant fiskerne og vi kan ut fra deres svar på ulike spørsmål dele fiskerne inn i ulike kategorier.

6. Hva slags fiskere har vi? Holdninger og orienteringer.

I det vi har presentert så langt har fordelingen på de enkelte variablene blitt presentert hver for seg. Vi har sett hvor store andeler av fiskerne som mener det ene eller andre. Her skal vi presentere analyse for å forsøke å beskrive underliggende dimensjoner eller orienteringene hos fiskerne i materialet. I

tabell 14 framstilles resultatet av en såkalt prinsipal komponentanalyse. Tabellen viser sammenhengen (korrelasjonen) mellom variabler som er matet inn i analysen (1. kolonne) og ett sett av underliggende dimensjoner eller komponenter i materialet. Disse har vi gitt navn etter hvilke av de opprinnelige variablene de samvarierer sterkest med. Svake sammenhenger (korrelasjon under 0,1) er ikke vist.

Tabell 14. Prinsipal komponentanalyse av orienteringer blant fiskerne (a) (N= 1000)

Variabler	Komponenter				
	1 Lokal- samfunn	2 Teknologi- optimisme	3 Familie- tradisjon	4 Inntekts- mulighet	5 Problem- fokus
Alder		,202	,132	-,568	,425
Ny teknologi bedrer sikkerheten		,659			
Sertifikat kravene er for strenge	,135			,171	,615
Ny teknologi: bedre kvalitet	-,136	,641		,209	
Ny teknologi: letter arbeidet		,724			
Vanskelig med ny teknologi			,139	-,178	,655
Vi må ha en variert fiskerflåte		,537	,101	-,225	
Kystfiske: best for ressursforvalt.	,795			-,152	,124
Fangsten bør leveres/foredles lokalt	,722	,116			,128
Store båter: bedre for ressursene	-,647			,304	,276
Strukturering: svekker kystsamfunn	,621			,170	,194
Positiv til å anbefale yrket for andre			,350	,302	-,368
Grunn for å bli fisker: interesse		,152	,616	-,140	-,159
Grunn for å bli fisker: inntekt		,178	,213	,650	
Grunn for å bli fisker: plikt			,726		,249
Grunn for å bli fisker: familie			,664		,130
Er mannskap i fiskerflåten	-,303		-,272	,625	

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 5 iterations.

I analysen kommer vi fram til 5 grupper av orienteringer blant fiskerne i forhold til deres syn på lokalsamfunn, familie, teknologi, inntekt og problemer. Vi vil kort presentere og drøfte hva som ligger i de ulike orienteringene. Hver av de følgende orienteringene/kategoriene kan bygges ut med analyser og underbygginger.

Lokalsamfunnsorienteringen

Hos en gruppe av fiskerne finner vi en sterk kyst- og lokalsamfunnsorientering. Disse fiskerne ser i stor grad kystfiske som det beste for fiskeressursene, de mener fangsten bør leveres og foredles lokalt, de mener ikke at store båter er det beste for forvaltningen av ressursene, og de mener at strukturering etter dagens modell svekker kystsamfunnene. I første rekke

er dette en orientering hos båteiere, men også en del av mannskapene har denne orienteringen.

En stor andel av norske fiskere har en sterk lokalsamfunnsorientering. Vi ser at 44 % er helt enige i at kystfiske er det beste for forvaltningen av fiskeressursene: Det er en korrelasjon mellom denne påstanden og den relevante faktoren på bortimot 0.8.

Teknologioptimisme

En interessant trekk ved analysen er at det kommer fram en såpass tydelig teknologioptimistisk orientering hos mange fiskere. Disse kjennetegnes av at de mener at ny teknologi bedrer sikkerheten, er bra for kvaliteten og letter arbeidet. Samtidig er dette en orientering hvor det er en sterk støtte for en variert fiskeflåte. Teknologioptimismen er altså ikke forbeholdt de største båtene.

Alle de nevnte teknologioptimistiske påstandene får høyeste score hos bortimot 60 % av fiskerne. Korrelasjonen til komponenten vi har kalt teknologioptimisme er mellom 0,64 og 0,72.

Familietradisjon

Hos en gruppe av fiskerne kan vi se at en type holdninger og verdier som kan knyttes sammen med en familietradisjon i fiskeri. Dette er fiskere som ble fiskere av interesse, av plikt, og fordi det var mange andre fiskere i familien. For disse fiskerne er det også nærliggende å anbefale yrket for andre. Det er interessant her at plikt ikke står i et motsetningsfylt forhold til interesse og til å kunne anbefale yrket for andre. Dette er et funn som viser at noen av trekkene fra Wadel og Jentofts (1984) studier og fra studier i utlandet (Newell and Omner 1999) fortsatt finnes i dagens norske fiskerisamfunn. Det er også sammenfallende med det vi kan kalle et sterkt innslag av personlige og private mellommenneskelige relasjoner i fiske, såkalte affektive relasjoner (Johnson, Bavinck and Veitayaki 2005), i motsetning til de mer formaliserte markedsmessige relasjonene som preger det ordinære arbeidsmarkedet med arbeidsgivere og lønnstakere. Fiske er med andre ord ikke fullstendig transformert fra en lokalsamfunns- familie- og tradisjonsbasert organisering til en mer formell, rasjonell og markedsbasert organisering.

Inntektsorientering

Det er vel ikke overraskende at en god del fiskere i første rekke orienterer seg mot fisket på grunn av inntektsmulighetene der. Fiskerne i denne gruppa kjennetegnes av at de oppga gode inntektsmuligheter som grunn for å bli fisker. Dette er i stor grad de yngste fiskerne i materialet, og det er fiskere som er positive til å anbefale yrket for andre. Først og fremst er dette en gruppe fiskere som er mannskap i fiskerflåten. Disse mener også at store båter er best for forvaltningen av ressursene.

Problemorientering

Den siste orienteringen eller dimensjonen i materialet er en noe problematisk kategori. Den kjennetegnes for det første at dette ser ut til å være de eldste fiskerne i materialet. Dernest er det en gruppe som synes ny teknologi og sertifikatkravene er vanskelige. Dette er dermed en teknologipessimistisk gruppe – i alle fall på egne vegne. De er ikke spesielt uenige i at teknologien kan ha positive sider. De står altså ikke i opposisjon til teknologioptimistene, men de ser teknologien og sertifikatordningene som vanskelige. I tillegg er det en gruppe som er negativ til å anbefale fiskeriyrket for andre.

Fiskere – ei mangfoldig gruppe

Fiskerne er som faktoranalysen viser, ei mangfoldig gruppe. Dette er det viktig å huske på i en debatt om rekruttering – og om fiskeripolitikk. Som vår analyse viser finner vi blant fiskerne trekk og egenskaper som lokalsamfunnsorientering, teknologioptimisme, inntektsorientering og problemorientering. Videre finner vi ulik orientering i forhold til hvilke flåtegrupper det bør satses på. Det er med andre ord ikke slik at for eksempel lokalsamfunnsorientering og teknologioptimisme er generelle trekk hos fiskerne, men trekk vi finner hos enkelte fiskere.

Inntekt er viktig for fiskerne, men det betyr ikke alt. Interesse og sosialisering gjennom familier og lokalsamfunn er fortsatt viktig for rekrutteringa og lokalsamfunnsorienteringas er fortsatt sterk. Fiskerinæringa er fortsatt ikke helt slik som andre næringer. At teknologiorienteringa er sterk er interessant, mens slett ikke uventet, yrket tatt i betraktning, men fiskeriyrket er fortsatt et praktisk yrke der erfaring er viktig. Dette mangfoldet i orientering viser at det er viktig å ikke skjære alle fiskere over en kam og at rekrutterings- og

fiskeripolitikk bør ta hensyn til dette mangfoldet. Mangfoldet blir også tydelig når vi nå i neste kapittel skal studere frafall fra fiske nærmere.

7. Hvorfor slutter folk som fiskere?

Motsatsen til rekruttering er frafall. En viktig del av en analyse av sysselsettingssystemet i fiskeriene er derfor å spørre om grunnene til at folk slutter som fiskere. I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva Frafallsundersøkelsen sier om dette.

Forrige kapittel viste at fiskere er en sammensatt gruppe – også i statistisk forstand. Det er derfor ikke til å undres over at det også er mange ulike grunner til å slutte med fiske. I frafallsundersøkelsen har vår tilnærming til dette først og fremst vært å spørre de forhenværende fiskerne om hvor stor betydning ett sett av årsaker var til at de valgte å slutte med fisket. Dette er en framgangsmåte som åpner for at ulike forhold kan ha spilt inn for valget om å slutte med fiske.

I tillegg har vi også spurt direkte om et sette av grunner for å slutte. Her ser vi for eksempel at 16 % sluttet som en følge av at de ble skadd under fiske og ikke kunne forstette i yrket av den grunn, mens 16.5 % oppga som årsak til at de sluttet at de fikk tilbud om jobb i offshore/oljeindustri. Selv om dette er viktig kunnskap er dette kategoriske årsaker som ikke sier så veldig mye om de forholdene i fiskeriene som ligger bak de enkelte beslutningene om å slutte som fisker. Vi skal derfor se nærmere på de ulike faktorene. *Tabell 15* lister opp vektleggingen av ulike årsaker til å slutte som fisker.

Fra tabellen *kan* vi lese flere ting. For det første kan vi slå fast at for de fleste er det ikke problemer i det sosiale arbeidsmiljøet som ligger bak at de sluttet i fiske. Dersom vi slår sammen stor og meget stor betydning ser vi at 6,5 % oppgir at de har blitt dårlig behandlet ombord og 7 % oppgir at det sosiale arbeidsmiljøet er en betydningsfull årsak til at de sluttet.

Tabell 15. Årsaker til at man sluttet som fisker. Prosentvis fordeling. N= 200

Årsaker	Betydning	Svært liten	Liten	Verken eller	Stor	Svært stor	Vet ikke/ ikke relevant
Fysisk arbeidsmiljø	46.0	15.5	16.5	13.0	8.0	1,0	
Sjøsyrke	91.0	3.0	1.0	1.0	2.0	2.0	
For fysisk krevende	60.5	12.0	11.0	8.0	7.5	1,0	
For risikofyllt	36.5	24.5	16.5	15.0	7.0	0.5	
Sosialt arbeidsmiljø	57.5	15.5	10.0	4.0	3.0	10,0	
Ensomt å drive alene	4.5	1.5	1.5	.5	1.0	91,0	
Dårlig behandla	72.5	12.5	5.5	5.0	1.5	3.0	
Mistet interessen	46.0	15.0	15.5	11.5	11.5	.5	
For ensformig	45.0	16.5	20.0	8.5	9.5	.5	
Arbeidstider	33.0	14.0	14.0	15.5	22.5	1.0	
For lite fritid	33.5	12.5	19.5	15.5	18.0	1.0	
Lite tid til familie	30.0	13.5	18.0	13.5	24.0	1.0	
Venner sluttet i fiske	62.5	13.0	10.0	7.5	6.0	1.0	
Ikke båter igjen heime	79.0	7.0	4.0	2.0	5.5	2.5	
Vanskelig økonomi	55.0	10.5	14.5	9.0	8.5	2.5	
Strengt sertifikatkrav	65.5	13.0	7.5	3.0	3.0	8.0	
Ny teknologi	79.0	10.0	6.5	2.0	0,0	2.5	
Reguleringer og krav	62.0	9.0	12.5	6.0	5.0	5.5	

Vi var tidligere inne på at interesse var en viktig begrunnelse for å starte med fiske. Her ser vi av tabell 13 hele 23 % oppgir det at man har mistet interessen til å være av stor eller svært stor betydning for at man sluttet som fisker. Tilsvarende kan man også se at årsaken at man opplevde yrket som ensformig hadde stor og svært stor betydning for 18 %.

En annen gruppe av svar er knyttet til fiskeryrkets karakter. 15,5 % oppgir det at yrket er fysisk krevende til å være av stor eller svært stor betydning for at sluttet. 21 % oppga at dårlig fysisk arbeidsmiljø var av stor eller svært stor betydning, mens hele 22 % oppgav at risikoen forbundet med fiskeryrket var av stor eller svært stor betydning for at de sluttet. Vi kan også slå fast at sjøsyrke ikke har hatt stor betydning for at noen har sluttet. Bare 3 % av de forhenværende fiskerne oppga sjøsyrke som en betydningsfull grunn til å slutte i fiske.

Når det gjelder økonomiske årsaker til å slutt ser vi at 17.5 % oppgir at vansker med å drive økonomisk blir oppgitt til å være av stor eller svært stor betydning, mens 55 % sier at dette er av svært liten betydning.

Den ubetinget viktigste gruppen av årsaker til at folk slutter i fisket synes å være knyttet til arbeidstiden i yrket. 38 % sier at arbeidstid er av stor eller svært stor betydning; 37,5 % oppgir at lite tid til familien er av stor eller svært stor betydning, og 33,5 % oppgir at for lite fritid oppgis som en tilsvarende viktig grunn.

I frafallsundersøkelsen har vi også spurt de forhenværende fiskerne om *hvordan* de sluttet som fiskere.

Tabell 16. Hvordan man avsluttet fiskerkarrieren. (N= 200)

Hvordan sluttet du som fisker	Prosent
Sa opp selv	81.5
Ble sagt opp	4.0
Ble uføretrygdet	6.0
Båten ble solgt	4.5
Annen årsak	3.5
Vet ikke	.5
Totalt	100.0

I *tabell 16* viser vi at det å avslutte yrket i stor grad er et skritt den enkelte tar. 81,5 % oppgir at de har sagt opp selv, mens 4 prosent oppgir at de ble sagt opp. 6, 5 % ble uføretrygdet, mens 4,5 prosent sluttet fordi båten de var på ble solgt.

Ut i fra funnene i frafallsundersøkelsen er det derfor to ting som utmerker seg. For det første at den største utfordringen med hensyn til å beholde folk i fisket er knyttet til ugunstig arbeidstid. Dernest ser det ut til at man bør fokusere på hvordan man kan holde interessen oppe blant fiskerne. Videre er det viktig å sikre god sikkerhet og godt arbeidsmiljø slik at færrest mulig må slutte som følge av ulykker og skader.

8. Konklusjoner – sysselsettingssystem i endring

Parallelt med at fiske som næringsveg er redusert i omfang, har også sysselsettingssystemet i fiskeflåten endret seg. På bakgrunn av endringene som de fleste kystsamfunn har gjennomgått med hensyn til sysselsetting og arbeidsliv kan det derfor ikke generelt lenger settes likhetstegn mellom det

enkelte fiskerisamfunnet og sysselsettingssystemet til fiskeflåten. Til tross for det, viser våre funn at det fortsatt er et sterkt innslag av det vi kan kalle nettverksrekruttering til fiske gjennom familie, lokalsamfunn og yrkesnettverk. Sjøl om inntekt og inntjening er viktige forhold i fiskerinæringa, så er også interesse og kjennskap til næringa viktig for at folk har blitt fiskere. I tillegg til de strengt økonomiske faktorene så har fortsatt sosiokulturelle faktorer stor betydning i fiskeriene. Nettverksbasert rekruttering er foreløpig såleis ikke erstattet av markedsmekanismer i forhold til lønnsomhet, tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft. Interesse og kjennskap til fiskeri fordrer miljøer der fiskerinæringa er synlig og tilstede. Hvis fiskerimiljøene totalt sett blir for svake, kan det ha betydning for interessen og nettverksrekrutteringa. Våre funn viser at fiskefartøy også rekrutterer utenfor sitt eget lokalsamfunn, dette er for så vidt ikke noe nytt, men indikerer at et fiskerimiljø i dag kan bestå av fiskere fra flere lokalsamfunn innenfor en region. I rekrutterings- og fiskeripolitikken er det derfor grunn til å vie fiskerimiljøene, hvilket ikke er det samme som det enkelte lokalsamfunn, oppmerksomhet i fiskeripolitikken. Vårt materiale gir ikke grunnlag for å si noe om enkeltsamfunn, men i fiskeripolitikken bør en være oppmerksom på utviklinga i flåtevariasjon og fiskeres alder, fordi båteiere i ulike flåtegrupper har ulike erfaringer med hensyn til rekruttering.

Det er interessant at få båteiere rapporterer om rekrutteringsproblemer i dag. Dette sammen med det forholdet at størsteparten av de aktive fiskerne trur at de er aktive om fem år og fortsatt noe reduksjon i antallet enheter i næringa slik strukturpolitikken foreskriver, tilsier at det ikke vil være rekrutteringsproblemer i næringa i nær framtid. Undersøkelsen viser at det er forskjeller mellom de ulike flåtegruppene og at det er eierne av de større kystfartøyene fra 21-27,9 m som i minst grad har opplevd rekrutteringsproblemer, mens det er fartøy over 28 m som har hatt størst problemer med å rekruttere. Dette underbygges også av at det er få som ser behov for å rekruttere mye utenlandsk arbeidskraft.

Videre ser vi andelen fiskere som trur de arbeider inne offshore/supply i de nærmeste fem årene er få, samtidig som få redere har opplevd sterk konkurranse fra offshoreindustrien. Med andre ord representerer ikke offshore/ supply noen generell trussel mot rekrutteringa av fiskere, men kan ha betydning for rekruttering av kvalifiserte offiserer, på de større fiskefartøyene der sertifikatkravene er strengere.

Vi har også funnet at mange fiskere er positive til ny teknologi. Dette er slett ikke uventet, yrket tatt i betraktning, Teknologien gjør imidlertid ikke det

som kaller praktisk kunnskap overflødig, den blir en del av den nye kunnskapen som kreves for å lykkes som fisker. Dette viser at fiskerstanden tilegner seg de kunnskaper som til en hver tid kreves i fiske. Dette indikerer at vi i dag har en læringsdyktig fiskerstand. Denne undersøkelsen har også vist at norske fiskere synes å være optimistiske med hensyn til utviklinga i fiskerinæringa de nærmeste fem årene og at et stort flertall er positive til å anbefale næringa for andre. Undersøkelsen viser at det ikke eksisterer noe stort rekrutterings- eller bemanningsproblem i fiskeflåten i dag og sammen med optimismen som vi har funnet gir dette positive utsikter for fiskerinæringa. Vi skal likevel ikke glemme den fjerdedelen av fiskerne som antar at de er ute av næringa om fem år. Spørsmålet om denne avgangen kan representere et problem eller om vi vil få tilstrekkelig og kvalifisert nyrekruttering og omstilling til at så ikke blir tilfelle, må stilles og vurderes.

I forhold til frafall fra yrket så er bortfall av interesse og forhold knyttet til arbeidstid, fritid og arbeidsmiljø viktige. Det å sikre interessen kan være knyttet til fiskerimiljøet styrke, følelsen av yrkesfellesskap osv. Dette kan vanskelig i varetas av næringa aleine, her spiller politiske rammebetingelser en rolle. Det samme er tilfelle i forhold til arbeidstid og arbeidsmiljø, der noe er opp til den enkelte reder og til avtalepartene, men der også rammebetingelsene for forsvarlig drift er viktige.

Undersøkelsen viser at det er variasjon og mangfold i fiskerinæringa. Det innebærer at det finnes flere muligheter og utfordringer. En rekrutterings- og sysselsettingspolitikk for fiskerinæringa må ta hensyn til mangfoldet og at utfordringene i framtida kan være forskjellige fra i dag. Det sterke innslaget av nettverksrekruttering indikerer også at tiltakene ikke bare bør være rettet mot individene, men at de også bør orientere seg mot å sikre at fiskerimiljøene, uansett hvilken form de vil ha i framtida, fortsetter å eksistere som interesseskapende og lærende miljøer.

Referanser

Anon. 1995. "Rekruttering til fiskaryrket. Arbeidsgruppen vedrørende rekruttering til fiskaryrket. 31.5.95." Oslo: Fiskeridepartementet

—. 2000. "Hvordan fylle framtidens kompetansebehov i fiskeri og havbruksnæringa. Handlingsplan for rekruttering til fiskerifag og akvakulturstudier." Oslo: Innstilling fra arbeidsgruppe utnevnt av Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementet.

Apostle, Richard, Bonnie McCay, and Knut. H. Michalsen. 2002. *Enclosing the Commons*. St. John's: ISER Books.

Bourdieu, Pierre. 1997. Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen. København: Hans Reitzels Forlag

Caddy, J. F., og K. L. Cochrane. 2001. A review of fisheries management past and present and some future perspectives for the third millennium. *Ocean & Coastal Management* 44 (9-10):653-682.

Fiskeridirektoratet. 2007. Lønnsomhetsundersøkelse for fiskeflåten. Helårsdrevne fiskefartøy i størrelsen 8 meter største lengde og over. År 2006. Bergen: Fiskeridirektoratet.

Fiskeri- og kystdepartementet. 2006. Fra ungdom til fisker - fra fisker til fartøyeier : rekrutterings- og etableringsordninger for ungdom i fiskeflåten : innstilling fra arbeidsgruppe oppnevnt av Fiskeri- og kystdepartementet den 15. mai 2006. [Oslo]: [Fiskeri- og kystdepartementet].

Fiskeri- og kystdepartementet. 2008a. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/presesenter/pressemeldinger/2008/rekruttering-i-fiskeflaten--etablering-s.html?id=511482>. Besøkt 9. juni 2008.

Fiskeri- og kystdepartementet. 2008b. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/presesenter/pressemeldinger/2008/rekruttering-i-fiskeflaten--etablering-s.html?id=511482>. Besøkt 9. juni 2008.

Gerrard, Siri. 1983. "Kvinner i fiskeridistrikter; Fiskerinæringas «bakkemannskap»?" Pp. 217-241 in *Kan fiskerinæringa styres?*, edited by Bjørn Hersoug. Oslo: Novus.

- Hansen, Laila Helen. 2006. *Hvorfor bli sjarkfisker?* Tromsø: Mastergradsoppgave, Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø.
- Holm, Petter. 2001. *The Invisible Revolution. The Construction of Institutional Change in the Fisheries*, Norwegian College of Fishery Science, University of Tromsø, Tromsø.
- Jentoft, Svein. 2001. *Røtter og vinger. Kystkulturen i globalsamfunnet*. Stamsund: Orkana.
- Jentoft, Svein, and Cato Wadel. 1984. "Sysselsettingssystem som analytisk begrep " Pp. 180-187 in *I samme båt. Sysselsettingssystemer i fiskerinæringen.*, edited by Svein Jentoft and Cato Wadel. Stavanger, Oslo, Bergen og Tromsø: Universitetsforlaget.
- Johnsen, Jahn Petter. 2004. *Fiskeren som forsvant?: avfolking, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskerinæring i et aktør-nettverk-perspektiv*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- . 2005. The evolution of the "harvest machinery": why capture capacity has continued to expand in Norwegian fisheries. *Marine Policy* 29 (6):481-493.
- Johnson, Derek, Maarten Bavinck, and Joeli Veitayaki. 2005. "Fish Capture." Pp. 71-91 in *Fish for Life. Interactive Governance for Fisheries* edited by Jan Kooiman, Maarten Bavinck, Svein Jentoft, and Roger Pullin. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Larsen, Sidsel Saugestad. 1980. "Omsorgsbonden - et tidsnyttingsperspektiv på yrkeskombinasjon, arbeidsdeling og sosial endring." *Tidsskrift for samfunnsforskning*:283-295.
- Latour, Bruno. 1996. *Vi har aldri vært moderne*. Oslo: Spartacus.
- . 2005. *Reassembling the social : and introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Layder, Derek. 1994. *Understanding Social Theory*. London, Thousand Oaks, and New Delhi: Sage Publications.
- Martinussen, Willy. 1984. *Sosiologisk analyse*. Oslo - Bergen - Stavanger - Tromsø Universitetsforlaget

Newell, Diane, and Rosemary E. Omner (Eds.). 1999. *Fishing Places, Fishing People*. Toronto: University of Toronto Press.

Pálsson, Gisli. 2000. "«Finding One's Sea Legs»: Learning, the Process of Enskilment, and Integrating Fishers and Their Knowledge into Fisheries Science and Management." Pp. 26-40 in *Finding our Sealegs. Linking Fishery People and Their Knowledge with Science and Mangement*, edited by Barbara Neis and Lawrence Felt. St. John's Newfoundland: Iser.

Sinclair, Peter R. 1987. *State intervention and the Newfoundland Fisheries. Essays on Fisheries Policy and social Structure*. Aldershot: Avebury.

———. 1988. *The state encloses the Commons: Fisheries Management from the 200-Mile Limit to Factory Freezer Trawlers*. In *A Question of Survival. The Fisheries and Newfoundland Society*, edited by P. R. Sinclair. St. John's: ISER Books.

Sørensen, Torfinn. 2000. "Rekruttering til fiskerinæringa. En studie av to fiskevær i Vesterålen." in *Geografisk Institutt*. Trondheim: NTNU.

Valdemarsen, John Willy. 2001. Technological trends in capture fisheries. *Ocean & Coastal Management* 44 (9-10):635-361.

Wright, Miriam 2001. *A Fishery for Modern Times*. St. John's, Newfoundland: Oxford University Press.